

ΤΟ ΔΙΚΑΙΩΜΑ ΤΟΥ ΠΟΛΙΤΗ ΣΤΗΝ ΑΣΦΑΛΕΙΑ ΤΟΥ*

του Νέστορα Ε. Κουράκη

Καθηγητή Νομικής Σχολής Παν/μίου Αθηνών

Είναι γεγονός ότι τα τελευταία χρόνια η εγκληματικότητα και ο φόβος για την εγκληματικότητα έχουν αρχίσει να γίνονται ένα από τα μεγαλύτερα βιούμενα προβλήματα της Ελληνικής κοινωνίας. Σύμφωνα, μάλιστα, με δημοσκόπηση του Ινστιτούτου V-PRG που έγινε το 1998 στην περιοχή του Δήμου Αθηναίων (1806 ερωτηθέντα άτομα) και δημοσιεύθηκε στην εφημ. «Τα Νέα» (28.9.1998, σελ. 16-17), η αστυνόμευση και η εγκληματικότητα αποτελούσαν, τότε τουλάχιστον, το υπ' αριθμ. 1 πρόβλημα των Αθηναίων, πολύ πριν από άλλα σοβαρά προβλήματα όπως το νέφος, η ανεργία, το κυκλοφοριακό και η καθαριότητα.¹

Υπάρχει, επομένως, στη σύγχρονη Ελληνική κοινωνία, τουλάχιστον σύμφωνα με τις υπάρχουσες δημοσκοπήσεις, ένα «έλλειμμα ασφάλειας», που μάλιστα χρόνο με τον χρόνο αντί να μειώνεται φαίνεται να μεγαλώνει. Βέβαια, στην έξαρση αυτού του φόβου για την εγκληματικότητα δεν είναι αμέτοχα και τα μέσα ενημέρωσης, που ανταγωνίζονται μεταξύ τους σε μεγαλοποίηση και γενίκευση της σημασίας ορισμένων βίαιων, αλλά συχνά, μεμονωμένων περιστατικών. Ανεξάρτητα όμως από αυτή την επισήμανση για τον ρόλο των Μ.Μ.Ε., ο πυρήνας του προβλήματος, δηλ. ο αυξημένος φόβος του εγκλήματος και το συνακόλουθο αίσθημα ανασφάλειας του πολίτη απέναντι σε ενδεχόμενες πράξεις βίας τρίτων (ιδιωτών) κατά του ιδίου ή λεηλασίας της

---

* Πρώτη δημοσίευση: περ. Συνήγορος, Ιαν.-Φεβρ. 2000, 23-25.

¹ Βλ. όμως και νεότερες μετρήσεις Ιουλίου 1999, που δημοσιεύθηκαν στον «Οικονομικό Ταχυδρόμο» της 29.7.1999 και που αφορούν στο ευρύτερο Πολεοδομικό Συγκρότημα της Πρωτεύουσας. Σύμφωνα με αυτές η εγκληματικότητα ως πρόβλημα κατατάσσεται τρίτη, μετά την ανεργία και την οικονομία.

ιδιοκτησίας του (π.χ. της εξοχικής του οικίας), είναι ένα φαινόμενο των τελευταίων ετών που δεν μπορεί να αμφισβητηθεί σοβαρά².

Υπάρχει όμως, άραγε, δικαίωμα στην ασφάλεια κατά το Σύνταγμα;

Βεβαίως η ασφάλεια αποτελεί αυτονόητη προϋπόθεση για την ακώλυτη άσκηση και απόλαυση όλων των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου, η δε εγγύηση της ασφάλειας από την πολιτεία αποτελεί το ελάχιστο αντιστάθμισμα για την απαγόρευση της αυτοδικίας.

Όμως τα θεμελιώδη δικαιώματα από την εποχή της Γαλλικής Επανάστασης και μετέπειτα θεωρήθηκαν ότι παρέχουν προστασία στον πολίτη έναντι του Κράτους (*status negativus*), και όχι προστασία των κρατικών αρχών έναντι προσβολών του πολίτη από ιδιώτες (*status positivus*).

Αυτή η άποψη διατηρήθηκε καθ' όλο τον 19^ο αιώνα και εν μέρει κατά τον 20^ό λόγω ενός κακώς εννοούμενου πνεύματος «φιλελευθερισμού», που και σήμερα φθάνει ενίοτε στα όρια της ασυδοσίας (π.χ. καταλήψεις κτιρίων, παρακώλυση συγκοινωνιών από διαδηλώσεις κ.λπ.).

Τα τελευταία χρόνια ωστόσο έχει αρχίσει να γίνεται πάλι συνείδηση αυτό που είχε τονισθεί ήδη από τον Επίκουρο, τον Grotius, τον Hobbes, τον Locke, τον Rousseau και άλλους υποστηρικτές της θεωρίας περί κοινωνικού συμβολαίου³, αλλά και από τις Διακηρύξεις των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου

---

² Πρβλ. για το όλο πρόβλημα σε θεωρητικό επίπεδο, τη μελέτη της *Χρ. Ζαραφωνίτου* στο έργο Μνήμη Π Δασκαλόπουλου-Σταμάτη-Μπάκα, τ. Γ', Αθήνα: Α.Ν. Σάκκουλας, 1996, σελ. 801-818, καθώς και τη μονογραφία της, *Ο φόβος του εγκλήματος / Fear of crime*, Αθήνα: Α. Ν. Σάκκουλας, 2002 (σειρά: Μελέτες Ευρωπαϊκής Νομικής Επιστήμης, αρ. 3).

³ Πρβλ. ιδίως *Επικούρου*, απόσπ. XXXIII στην παράθεση της διδασκαλίας του από τον *Διογένη Λαέρτιο*, 150: «...συνθήκη τις [ἐστὶ] ὑπὲρ τοῦ μὴ βλάπτειν μηδέ βλάπτεσθαι» - πρβλ. αντί άλλων τα έργα «Επίκουρος» σε μετάφραση και επιμέλεια *Περικλή Ροδάκη*, εκδ. «Νέα Σύνορα» - Α. Α. Λιβάνη, 1993, σελ. 86 και 152, «*Epicure et les Epicuriens*», textes choisis par *Jean Brun*, Paris: P.U.F. («Les grand textes»), 1971, σελ. 149, καθώς και το σημαντικό γενικότερο έργο του *Βασ. Α. Κύρκου*, «*Αρχαίος Ελληνικός Διαφωτισμός και Σοφιστική*», Ιωάννινα 1986, ιδίως σελ. 222 επ., όπου αναφορές και σε άλλους σοφιστές, όπως ο Λυκόφρων και ο Πρωταγόρας. Από

κατά τα τέλη του 18^{ου} αιώνα⁴, ότι δηλ. η ασφάλεια αποτελεί τον τελικό σκοπό χάριν του οποίου οι άνθρωποι εγκαταλείπουν την επικίνδυνη κατάσταση του *status naturalis* και πειθαρχούν στην κρατική εξουσία του *status civilis*, θυσιάζοντας μέρος των ελευθεριών τους, ότι επομένως η θυσία αυτών των ελευθεριών γίνεται απλώς και μόνο προς εξασφάλιση υπέρτατων αγαθών, όπως η ζωή, η σωματική ακεραιότητα και η ιδιοκτησία, ότι το δικαίωμα του ενός φθάνει μέχρι εκεί όπου τελειώνει το δικαίωμα του άλλου (“*neminem laedere*”) και ότι σε μια ευνομούμενη κοινωνία το Κράτος έχει υποχρέωση να προστατεύει τον πολίτη από καταχρήσεις ατομικών δικαιωμάτων εκ μέρους άλλων πολιτών (ά. 25 παρ. 3 Συντ.)^{5,6}. Συνακόλουθα, έχει υποστηριχθεί ότι τα θεμελιώδη δικαιώματα δεν έχουν μόνο προστατευτικό περιεχόμενο, με την έννοια της παροχής βοήθειας στον αμυνόμενο για την απόκρουση της επίθεσης και αποκατάσταση της βλάβης που υπέστη, αλλ’ επίσης, για ορισμένα τουλάχιστον δικαιώματα (π.χ. απεργία), ότι έχουν και διασφαλιστικό

τη νεότερη εποχή βλ. ιδίως *Hugo Grotius*, *On the Rights of War and Peace*, ιδίως αρ.15 επ., *Thomas Hobbes*, *Leviathan*, ch. XVII, *John Locke*, *Two Treatises of Civil Government*, book II, ch. VIII, αρ.95 επ. και ch.IX, αρ. 123 επ., *Jean-Jacques Rousseau*, *The Social Contract*, book I, ch. VI, όπως οι διδασκαλίες αυτές παρατίθενται στο έργο: *Clarence Morris*, *The Great Legal Philosophies, Selected Readings in Jurisprudence*, Philadelphia: University of Pennsylvania Press, 1959, αντίστοιχα σελ. 84, 119-120, 149-152 και 217 – πρβλ. επίσης *Νικ. Α. Κούμαρου*, *Περί του Κοινωνικού Συμβολαίου*, τχ. Α’, Αθήναι 1936.

⁴ Βλ. π.χ. το Προοίμιο της Διακήρυξης της Ανεξαρτησίας των Η.Π.Α. (4.7.1776), β’ παρ.: «Θεωρούμε ως αναμφισβήτητες τις ακόλουθες αλήθειες: Ότι όλοι οι άνθρωποι γεννιούνται ίσοι, ότι από τον Δημιουργό τους έχουν ορισμένα απαράγραπτα δικαιώματα, όπως η ζωή, η ελευθερία και η επιδίωξη της ευδαιμονίας. Ότι προς **διασφάλιση των δικαιωμάτων** τούτων οι άνθρωποι εκλέγουν κυβερνήσεις που αντλούν τις νόμιμες εξουσίες τους από τη συγκατάθεση των κυβερνωμένων». Επίσης κατά το άρθρο 2 της Γαλλικής Διακήρυξης των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου και του Πολίτη (20-26.8.1789): «Σκοπός κάθε πολιτικής ένωσης είναι η **διατήρηση** των φυσικών και απαράγραπτων δικαιωμάτων του Ανθρώπου. Αυτά τα δικαιώματα είναι η ελευθερία, η ιδιοκτησία, η **ασφάλεια** και η αντίσταση στην Τυραννία».

⁵ Κατάχρηση κυρίως με την έννοια της άσκησης ενός δικαιώματος κατά τρόπο μη συνάδοντα προς την πραγμάτωση της κοινωνικής προόδου μέσα σε ελευθερία και δικαιοσύνη (πρβλ. ά. 25 §2 Συντ.) – βλ. ιδίως *Pr. Dagoglou*, *Der Mißbrauch von Grundrechten in der griechischen Theorie und Praxis*, στο συλλογικό έργο: *Julia Pliopoulos – Strangas* (Hrsg.), *Der Mißbrauch von Grundrechten in der Democratie*, Baden – Baden: Nomos, 1989, 103 – 118: 104.

⁶ Πρβλ. αντίστοιχες σύγχρονες γερμανικές θεωρίες περί «δικαιώματος για προστασία» [Recht auf Schutz]: *G. Robbers*, *Sicherheit als Menschenrecht*, Nomos: Baden-Baden, 1987, ιδίως σελ. 228 επ.

περιεχόμενο, με την έννοια της παροχής αξίωσης προς εξασφάλιση των μέσων για την ακώλυτη άσκηση και διεκδίκηση των θεμελιωδών δικαιωμάτων⁷. Επιπλέον θεωρείται ότι ελευθερία και ασφάλεια αποτελούν τις δύο όψεις ενός και του αυτού νομίσματος, αφού και οι δύο εγγυώνται το απαραβίαστο βασικών εννόμων αγαθών που πρέπει να προστατεύονται, δηλ. η μεν ελευθερία την προστασία από προσβολές της κρατικής εξουσίας, η δε ασφάλεια από προσβολές τρίτων⁸. Πέραν αυτού, έχει από πολλού διαμορφωθεί μια ενδιαφέρουσα διδασκαλία για την τριτενέργεια των ατομικών δικαιωμάτων, για τη δυνατότητα, δηλ. να προστατεύεται ο ιδιώτης κατά την άσκηση των ατομικών του δικαιωμάτων και στο πεδίο των «ιδιωτικών σχέσεων», δηλ. όχι μόνον έναντι του Κράτους, αλλά και έναντι «τρίτων», που δεν είναι φορείς δημόσιας εξουσίας⁹.

Υπό το πρίσμα αυτό, υποστηρίζεται πλέον ότι το Κράτος έχει νομική υποχρέωση να αποκαθιστά τις επιζήμιες συνέπειες τόσο από την παράνομη συμπεριφορά των οργάνων του (γενική αρχή της αποκατάστασης των ζημιών και υποχρέωση του Κράτους, κατ' ά. 25§§ 1 και 2 Συντ., να διασφαλίζει στον πολίτη την ακώλυτη άσκηση των θεμελιωδών του δικαιωμάτων), όσο και από τη νομότυπη συμπεριφορά αυτών των οργάνων (σύμφωνα με την αρχή του ά.

---

⁷ Πρβλ. *Ανδρ. Γ. Δημητρόπουλου*, Συνταγματικά Δικαιώματα - Παραδόσεις Συνταγματικού Δικαίου, τ. ΙΙΙ, Αθήνα, 2004¹⁰, σελ. 54 επ.

⁸ *J. Isensee*, Das Grundrecht auf Sicherheit, Berlin/New York: Walter de Gruyter, 1983, ιδίως σελ. 21.

⁹ Πρβλ. *Π. Δ. Δαγτόγλου*, Ατομικά Δικαιώματα, τ. Α', Αθήνα-Κομοτηνή, Α. Ν. Σάκκουλας, 1991, αριθμ. 177 επ., σελ. 94 επ., *Δημ. Θ. Τσάτσου*, Συνταγματικό Δίκαιο, τ. Γ', Αθήνα / Κομοτηνή: Α. Ν. Σάκκουλας, 1998, σελ. 181 επ. και *Τζ. Ηλιοπούλου - Στράγγα*, «Η τριτενέργεια» των ατομικών και κοινωνικών δικαιωμάτων του Συντάγματος 1975, Αθήνα / Κομοτηνή: Α. Ν. Σάκκουλας, 1990, *Κ. Χ. Χρυσογόνου*, Ατομικά και Κοινωνικά Δικαιώματα, Αθήνα / Κομοτηνή: Α. Ν. Σάκκουλας, 2002², σελ. 61 επ., *Ανδ. Δημητρόπουλου*, Το Σύνταγμα ως βάση της έννομης τάξης, Αθήνα / Κομοτηνή: Α. Ν. Σάκκουλας, 2002, (σειρά: Εταιρεία Μελέτης Νομολογίας, αρ. 9), σελ. 26 επ., *του ιδίου*, Γενική Συνταγματική Θεωρία - Σύστημα Συνταγματικού Δικαίου, τ. Α', Αθήνα / Κομοτηνή: Α. Ν. Σάκκουλας, 2004, σελ. 241 επ.: 246 επ., αρ. 437 επ. Για τη σημασία της *expressis verbis* καθιέρωσης της τριτενέργειας στο αναθεωρημένο ά. 25§1 του Συντάγματος πρβλ. *Γεωρ. Κατρούγκαλου*, Νομική και πολιτική σημασία της αναθεώρησης του άρθρου 25 του Συντάγματος, περ. «Δικαιώματα του Ανθρώπου», 2001, σελ. 468 επ.

4§5 Συντ. ότι οι Έλληνες πολίτες συνεισφέρουν χωρίς διακρίσεις στα δημόσια βάρη ανάλογα με τις δυνάμεις τους, άρα και αποζημιώνονται για τυχαία, έστω, γεγονότα που διαταράσσουν αυτή την ισότητα)¹⁰.

Ειδικότερα, το Κράτος θεωρείται πλέον ότι έχει τη νομική υποχρέωση να εξασφαλίζει στους πολίτες του συνθήκες ασφάλειας τέτοιες, ώστε να μπορούν αυτοί να έχουν την απρόσκοπτη απόλαυση ορισμένων βασικών, έστω, αγαθών τους, προστατευόμενοι από προσβολές τρίτων, όπως και από προσβολές κρατικών οργάνων. Εάν το Κράτος δεν ανταποκριθεί σε αυτή του την υποχρέωση χωρίς να συντρέχουν λόγοι ανωτέρας βίας, χωρίς δηλ. να συντρέχουν εξαιρετικά γεγονότα που να δικαιολογούν την αδυναμία της κρατικής εξουσίας να εξασφαλίσει την απόλαυση αυτών των αγαθών, τότε υπάρχει για το Κράτος υποχρέωση αποζημίωσης. Έγινε, έτσι, δεκτό από τη Νομολογία των Δικαστηρίων μας ότι έπρεπε να τύχουν αποζημίωσης περιπτώσεις πολιτών που ενώ είχαν νόμιμη άδεια υλοτομίας, δεν μπόρεσαν να πραγματοποιήσουν την υλοτόμηση λόγω αντιδράσεων των περιοίκων (που διεκδικούσαν δικαιώματα επί του δάσους) και αδράνειας της εκεί αστυνομικής αρχής να παρεμποδίσει τα επεισόδια (αδημ. ΑΠ 1616/1981, Α΄ Πολ. Τμήμα). Επίσης, επιδικάσθηκε αποζημίωση στην περίπτωση μιας ανώνυμης εταιρείας, τα εμπορεύματα της οποίας καταστράφηκαν από εμπρησμό στις αποθήκες του Τελωνείου Αθηνών, όπου φυλάσσονταν προσωρινά (αδημ. ΣτΕ 2635 και 2636/1996), καθώς και στην περίπτωση ενός ιδιώτη, ο οποίος τραυματίστηκε, με ταυτόχρονη βλάβη του χωματοουργικού του μηχανήματος, από έκρηξη παλαιού βλήματος (βόμβας), την ώρα που ασχολείτο με την εκτέλεση δημοσίου έργου σε αεροπορική βάση (αδημ. ΣτΕ 347/1997). Πάντως, σε όλες

---

¹⁰ Βλ. *Julia Iliopoulos-Strangas*, La responsabilité de l' Etat en tant que législateur, στη *Revue hellénique de Droit international*, 51ème année (1998), 311-336: 315 επ. Για το νομικό θεμέλιο της αστικής ευθύνης του Κράτους βλ. αναλυτικά *Πρ. Παυλόπουλου*, Συμβολή στη νομική θεμελίωση της αρχής της αστικής ευθύνης του Κράτους, εις: Σύμμεικτα προς τιμήν Φ. Θ. Βεγλερή, τ. Α΄, Αθήνα: Α. Ν. Σάκκουλας 1988, 113-135. Πάντως, πέρα από τις ανωτέρω ορθές επισημάνσεις, συνταγματικό έρεισμα για τις υπό κρίση περιπτώσεις θα μπορούσε να αναζητηθεί και στο ά. 2§1 Συντ., κατά το οποίο «ο σεβασμός και η προστασία της αξίας του ανθρώπου αποτελούν την πρωταρχική υποχρέωση της Πολιτείας».

αυτές τις περιπτώσεις, τα Δικαστήρια στηρίχθηκαν, ευλόγως, όχι μόνο στη γενική διάταξη του ά. 105 ΕισΝΑΚ, που απαιτεί παράνομη πράξη, αλλά και στις ειδικότερες εκείνες διατάξεις, από τις οποίες απέρρευε η ευθύνη του Δημοσίου, αντίστοιχα, να εξασφαλίζει την τάξη μέσω της τότε Χωροφυλακής (ά. 1 παρ. 1 εδ. β' ν.δ. 3365/1955), να φυλάττει με ασφάλεια τα εμπορεύματα που αποτίθενται σε κρατικές αποθήκες (έλλειψη ευθύνης μόνο για φυσικές μειώσεις ή φθορές, κατ' ά. 51 του προγενέστερου Τελωνειακού Κώδικα), καθώς και για εκκαθάριση ναρκοπεδίων μέσω ειδικής υπηρεσίας του Υπουργείου Εθν. Αμύνης (ά. 3 παρ. 1 ν.δ. 1033/1971).

Πέρα, όμως από τις περιπτώσεις αυτές, που παρά τη γενικότερη φιλοσοφία και θεμελίωσή τους, έχουν ένα εξειδικευμένο χαρακτήρα, (πάντως οι δύο αποφάσεις του Συμβουλίου της Επικρατείας περί εμπρησμού θα μπορούσαν να έχουν εφαρμογή, *mutatis mutandis*, και σε περιπτώσεις καταστροφών από πυρκαγιές δασών κοντά σε κατοικημένες περιοχές), χρήσιμο είναι να αναφερθούν εδώ και δύο άλλες περιπτώσεις, που ενδιαφέρουν τον πολίτη αμεσότερα, αφού αφορούν αποζημίωση για καταστροφή καταστημάτων ή / και των εμπορευμάτων τους κατά τη διάρκεια διαδηλώσεων.

Στην πρώτη από τις αποφάσεις αυτές, που δημοσιεύθηκε στη «Διοικητική Δίκη» το 1997¹¹, έγινε ρητά δεκτό ότι κατά ερμηνεία του Οργανισμού του Υπουργείου Δημόσιας Τάξης (ά. 4 παρ.1 και 3 ν. 1481/1984), «οι αστυνομικές αρχές, οι οποίες έχουν ως καθήκον τη διαφύλαξη της κοινωνικής γαλήνης και ηρεμίας και την προστασία των πολιτών και των δικαιωμάτων τους, οφείλουν να λαμβάνουν τα αναγκαία και αποτελεσματικά μέτρα ώστε να εξασφαλίζεται η εκπλήρωση της αποστολής τους» και ότι «εάν από πράξεις ή παραλείψεις παράνομες των αστυνομικών αρχών, που έλαβαν χώρα κατά τη διάρκεια δημόσιων συγκεντρώσεων, διαδηλώσεων, απεργιών κ.λπ., προξενήθηκαν σε πολίτες ζημιές (υλικές ή ηθικές), το Δημόσιο ευθύνεται σε αποζημίωση κατά

---

¹¹ ΔιοικΕφΑθ 2966/1997, ΔιΔικ 9 (1997), 1209 και «Συμπλήρωμα Νομολογίας 1997» της Νομικής Βιβλιοθήκης, τ. Α', σελ. 597.

το άρθρο 105». Ωστόσο, στη συγκεκριμένη περίπτωση το Δικαστήριο (με πλειοψηφία) έκρινε ότι η επιλογή των ενδεδειγμένων μέτρων προς αποτροπή των ζημιών ανήκε στη διακριτική ευχέρεια των αστυνομικών οργάνων και θεώρησε ότι έπρεπε να απορριφθεί η αξίωση του ιδιώτη - καταστηματάρχη για αποζημίωση, με το σκεπτικό ότι «ο εκκαλών δεν απέδειξε με κάποιο πείθον στοιχείο ότι τα αστυνομικά όργανα κατά το χρόνο των ανωτέρω επεισοδίων δεν είχαν λάβει τα κατάλληλα μέτρα προς διαφύλαξη της τάξεως και αποτροπής ζημιών στα καταστήματα της περιοχής από μέρους των ταραξιών».

Εξάλλου, στη δεύτερη και νεότερη από τις αποφάσεις αυτές (υπ' αριθμ. 1044/1999 του 9^{ου} Τριμελούς Διοικητικού Πρωτοδικείου Πειραιά, αδημ.) επισημάνθηκε ιδιαίτερα ότι το Δημόσιο [τότε μόνον] δεν ενέχεται σε αποζημίωση για παραλείψεις των αστυνομικών οργάνων προς προστασία των πολιτών και της περιουσίας τους και προς τήρηση της δημόσιας ειρήνης και ευταξίας, «όταν πρόκειται για γεγονότα που υπερβαίνουν τις δυνατότητες της αστυνομικής ικανότητας, και εφ' όσον τα αστυνομικά όργανα έπραξαν ο,τιδήποτε αντικειμενικώς δυνατόν για την προστασία της περιουσίας και της ζωής των πολιτών». Μάλιστα, σε αντίθεση με το σκεπτικό της προηγούμενης απόφασης, το Δικαστήριο θεώρησε εδώ ότι η λήψη των αστυνομικών μέτρων δεν εναπόκειται στη διακριτική ευχέρεια της αστυνομίας, αλλ' αποτελεί, λόγω της φύσεως των απειλούμενων συνταγματικών δικαιωμάτων των πολιτών (π.χ. ιδιοκτησία), «δέσμια υποχρέωση των αρχών της δημόσιας τάξης». Υπό τα δεδομένα αυτά, το Δικαστήριο, στηριζόμενο σε σχετική έκθεση της Διεύθυνσης Αστυνομίας Πειραιά, έκρινε ότι *οι ζημιές που προκλήθηκαν σε κατάστημα συνεπεία ταραχών από εξαγριωμένους οπαδούς ποδοσφαιρικής ομάδας έπρεπε να αποτελέσουν τη βάση για επιδίκαση αποζημίωσης προς όφελος του καταστηματάρχη*. Ειδικότερα, θεωρήθηκε ότι τα όργανα της Αστυνομίας παρέλειψαν να λάβουν επαρκή προληπτικά μέτρα αστυνόμευσης του χώρου της συγκέντρωσης, μολονότι η συγκέντρωση ήταν γνωστή εκ των προτέρων και είχαν δημιουργηθεί ανάλογα επεισόδια σε παρόμοιες συγκεντρώσεις κατά το παρελθόν, καθώς και ότι τα όργανα αυτά δεν έδρασαν,

μετά την εκδήλωση των επεισοδίων, έγκαιρα και αποφασιστικά, ώστε να αποτρέψουν ή να περιορίσουν τις καταστροφές.

Πέρα, όμως, από τη Νομολογία των Δικαστηρίων μας, που επιδεικνύει εσχάτως μιαν ιδιαίτερη ευαισθησία για προστασία του πολίτη και της περιουσίας του από βίαιες ταραχές διαδηλωτών, ενδιαφέρον είναι ότι ανάλογη ευαισθησία έχει επιδειχθεί και από τον Έλληνα Νομοθέτη. Βεβαίως, η προσοχή του νομοθέτη εστιάσθηκε πρωτίστως σε δημόσιους λειτουργούς και υπαλλήλους, αστυνομικούς και στρατιωτικούς, που τραυματίστηκαν ή έχασαν τη ζωή τους εξ αιτίας ή εξ αφορμής τρομοκρατικών πράξεων και για τους οποίους ή τις οικογένειές τους προβλέφθηκε η χορήγηση πρόωρων συντάξεων, επιδομάτων ή άλλων βοηθημάτων οικονομικού χαρακτήρα, καθώς και η πρόσληψη συγγενών τους σε δημόσιες υπηρεσίες¹².

Επίσης, προβλέφθηκε με τις ίδιες διατάξεις η δυνατότητα των προσώπων αυτών ν' αποζημιωθούν από το Δημόσιο εάν υποστούν υλικές ζημιές από τέτοιες τρομοκρατικές ενέργειες.

Σε επίπεδο όμως γενικότερο, η πλέον ενδιαφέρουσα διάταξη είναι αυτή που τέθηκε σχεδόν εμβόλιμα σ' ένα νόμο για την έμμεση φορολογία το 1992 (ά. 18 παρ. 3 ν. 2093/1992), και η οποία δεν φαίνεται να είναι γνωστή ούτε στα Δικαστήρια, ούτε στους πολίτες και τους δικηγόρους τους, αφού, εξ όσων γνωρίζω, δεν εμπεριέχεται σε δικαστική απόφαση ως νομική βάση για επιδίκαση αποζημίωσης εκ μέρους του Δημοσίου. Η διάταξη αυτή προβλέπει ειδικότερα τα εξής:

«Φυσικά ή νομικά πρόσωπα που είναι κάτοχοι ή κύριοι κινητών ή ακινήτων πραγμάτων δικαιούνται αποζημίωσης από το Ελληνικό Δημόσιο για ζημιές, που υφίστανται ή υπέστησαν εξαιτίας ή εξ αφορμής τρομοκρατικών πράξεων. Αν το αντικείμενο που καταστράφηκε ή εβλάβη

---

¹² Βλ. π.χ. ν. 1897/1990, όπως ισχύει, ν. 1977/1991, ά. 5 παρ. 3 ν. 2452/1996.

ήταν ασφαλισμένο, αξίωση αποζημίωσης κατά του Δημοσίου υπάρχει μόνο για το επιπλέον της δικαιούμενης ασφαλιστικής αποζημίωσης ποσό. Υποκατάσταση της ιδιωτικής ασφαλιστικής εταιρίας στα δικαιώματα του ασφαλισμένου για το καταβληθέν ποσό του ασφαλίσιματος αποκλείεται.

Ως προς το χαρακτήρα της πράξης ως τρομοκρατικής αποφαίνεται ο αστυνομικός διευθυντής της περιφέρειας, όπου συντελέστηκε η τρομοκρατική πράξη ή ο προϊστάμενος της καθ' ύλην αρμόδιας αστυνομικής αρχής. Οι διατάξεις της παραγράφου 6 του άρθρου 2 του ν. 1977/1991 διατηρούνται για τις περιπτώσεις θεμελίωσης συνταξιοδοτικού δικαιώματος».

Ανάλογες ρυθμίσεις για καταβολή αποζημίωσης από το Δημόσιο προς το θύμα εγκληματικής ενέργειας ή την οικογένειά του υπάρχουν και σε πολλές ξένες νομοθεσίες, όπως π.χ. στη βρετανική, από το 1964, στο πλαίσιο του λεγόμενου Criminal Injuries Compensation Board.

Μια άλλη παράμετρος του θέματος που αξίζει εδώ να επισημανθεί ιδιαίτερα, είναι ότι σύμφωνα με ενδιαφέρουσες νομοθετικές και νομολογιακές εξελίξεις που σημειώθηκαν τα τελευταία χρόνια, οι αξιώσεις των πολιτών για αποζημίωση από το Δημόσιο, εφόσον αυτό δεν συμμορφωθεί σε καταδικαστική απόφαση, μπορούν να φθάσουν ακόμη και σε κατάσχεση δημόσιας περιουσίας, κινητής και ακίνητης. Πράγματι, στην Ελλάδα άρχισε να ισχύει από την 26.2.1997, έπειτα από σχετική νομοθετική επικύρωση, το Διεθνές Σύμφωνο για τα Ατομικά και Πολιτικά Δικαιώματα του ΟΗΕ (ν. 2642/1997). Σύμφωνα με τα όσα προκύπτουν από το ά. 2 παρ. 3 αυτού του Συμφώνου, που έχει άλλωστε ηυξημένη τυπική ισχύ κατ' ά. 28 παρ. 1 Συντ., κάθε απόφαση Εθνικού Δικαστηρίου που επιδικάζει ή αναγνωρίζει δικαίωμα παρεχόμενο από το Σύμφωνο (συμπεριλαμβάνονται εδώ και οι χρηματικές απαιτήσεις) εκτελείται και κατά του Δημοσίου υποχρεωτικά.

Αφετέρου, την ίδια εποχή εκδόθηκε από το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο Δικαιωμάτων του Ανθρώπου η απόφαση «Hornsby κατά Ελλάδας» (19.3.1997, Recueil 1997-II, 495), με την οποία κρίθηκε ότι η μη εκτέλεση τελεσίδικης απόφασης (επρόκειτο στην υπό κρίση υπόθεση για μη εκτέλεση απόφασης του ΣτΕ) στερεί το άρθρο 6 της Ευρωπαϊκής Σύμβασης Δικαιωμάτων του Ανθρώπου από κάθε χρήσιμο αποτέλεσμα και γι' αυτό συνιστά παράβασή του¹³. Μάλιστα, με βάση τη νέα ρύθμιση του προαναφερθέντος Συμφώνου του ΟΗΕ, το Μονομελές Πρωτοδικείο Θήβας με μία ιστορική απόφασή του, την υπ' αριθμ. 360/1998¹⁴, έκρινε ότι με τις ρυθμίσεις του Συμφώνου αυτού, που έχουν άμεση εφαρμογή και για τους ιδιώτες, έπρεπε να θεωρηθεί καταργημένη η προγενέστερη διάταξη νόμου του 1952, που απαγόρευε την αναγκαστική εκτέλεση κατά του Δημοσίου και των οργανισμών στους οποίους έχουν επεκταθεί τα προνόμιά του, και, άρα, να επιτραπεί στους αιτούντες η εν λόγω αναγκαστική εκτέλεση (παρόμοιες αποφάσεις εκδόθηκαν στη συνέχεια και από άλλα δικαστήρια, δηλ. από το ΔΠρΑθ: 850/1999, το ΜΠρΠειρ: 1212/1999, την Ολομέλεια του Ελεγκτικού Συνεδρίου με το πρακτικό της 24.2.1999, το Εφετείο Θράκης: 355/1999 και την Ολομέλεια του Αρείου Πάγου)¹⁵.

---

¹³ Βλ. αναλυτικά το σχετικό σημείωμα της *Ιωάννας Μάνδρου* στην εφημ. «Το Βήμα» της 31.5.1998, σελ. Α50-Α51 και *Ηλία Καστανά* εις: *Ίδρυμα Μαραγκοπούλου για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου / Κέντρο Δικαστικών Μελετών* με επιμέλεια *Ηλ. Καστανά* και *Γιάννη Κτιστάκι*, Επισκόπηση της Νομολογίας ΕΔΔΑ (1997-1998), Αθήνα / Κομοτηνή: Α. Ν. Σάκκουλας, 2000, σελ. 72 επ.

¹⁴ «Νομικό Βήμα», τ. 46: 1998, σελ. 1600-1602.

¹⁵ Ήδη με το αναθεωρηθέν ά. 94§4 εδ.γ' του Συντάγματος 75/86/2001, σύμφωνα με το οποίο «οι δικαστικές αποφάσεις εκτελούνται αναγκαστικά και κατά του δημοσίου, των οργανισμών τοπικής αυτοδιοίκησης και των νομικών προσώπων δημοσίου δικαίου, όπως νόμος ορίζει», καθώς και με τον εκτελεστικό του Συντάγματος νόμο 3068/2002 καταργήθηκε η δυνάμει του ά. 8 ν. 2097/1952 απαγόρευση αναγκαστικής εκτέλεσης εις βάρος του Δημοσίου. Εξάλλου, σαφή νομοθετική εξαίρεση από την ανωτέρω απαγόρευση είχε εισαγάγει μια ρύθμιση ειδικότερου ενδιαφέροντος, η οποία εμπρικλείεται στο ά. 6 παρ. 1 και 2 του ν. 2522/1997, ο οποίος μετουσίωσε σε εσωτερικό δίκαιο την υπ' αριθμ. 89/665 Κοινοτική Οδηγία (την επονομαζόμενη και «δικονομική οδηγία») για τη «δικαστική προστασία στο στάδιο που προηγείται της συνάψεως δημοσίων έργων, κρατικών προμηθειών και υπηρεσιών». Για τη σχετική προβληματική βλ. *Π. Δ. Δαγτόγλου*, Διοικητικό Δικονομικό Δίκαιο, Αθήνα-Κομοτηνή: Α. Ν. Σάκκουλας, 2004³, σελ. 792 επ. άρ. 841α επ. και *Εν. Βενιζέλου*, Το Αναθεωρητικό Κεκτημένο, Αθήνα-Κομοτηνή: Α. Ν. Σάκκουλας, 2002, σελ. 352.

Υπό το φως των εξελίξεων αυτών, η ιδέα ότι ο πολίτης έχει σαφές δικαίωμα να απαιτήσει από το Κράτος μέτρα για την ασφάλεια και την απρόσκοπτη απόλαυση των δικαιωμάτων του, αρχίζει, πιστεύω, να εμπεδώνεται βαθμιαία στη συνείδηση τόσο του Νομοθέτη και των Δικαστηρίων μας, όσο επίσης και του ευρύτερου συνόλου των πολιτών.